

19.12.2018

Halu tuottavana voimana

Gilles Deleuzen käsitys halusta

Ruben Mustonen
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Sisällysluettelo

1. Johdanto	2
2. Deleuzen filosofinen tausta	3
2.1 Nietzsche	5
2.2 Spinoza	6
2.3 Bergson	7
3. Immanenssin taso	9
4. Immanenssin tason ja halun suhde	11
5. Halukoneet	13
6. Freudin halukäsitys	15
7. Oidipaalisen halun kritiikki	17
8. Lopuksi	20
8.1 Deleuzen halukäsityksen seuraukset	20
8.2 Loppusanat	22
9. Lähdeluettelo	25

1. Johdanto

Kandidaatin tekstini tarkoituksena on selventää, mitä halu tarkoittaa ja miten se näyttäytyy Gilles Deleuzen (1925-1995) filosofiassa. Motiivi tälle aiheenvalinnalle löytyy arkiajattelussa vallitsevan halukäsityksen haastamisesta, johon törmäsin lukiessani Deleuzen Spinoza -tulkintaa.

Arkiajattelussa vaikuttaa vallitsevan ajatus siitä, että halu on lähtökohtaisesti puutetta tai negatiota. Näin halu käsitetään pitkälti myös aiemmassa filosofian traditiossa sekä psykoanalyysissa (Jakonen 2015, 230). Näin ollen puhe halusta antaa olettaa, että on olemassa vain haluava subjekti ja halun kohteena oleva objekti. Tähän käsitykseen vaikuttaisi kiteytyvän myös arkinen aherrus yhteiskunnassamme. Lausahdus ”mitä haluat elämältäsi” määrittää pitkälti sitä, mitä valintoja kukin elämässään tietoisesti tekee ja mihin näillä valinnoillaan pyrkii. Halu näyttäytyy tässä yhteydessä kuitenkin tietynlaisena, ikään kuin tyhjiönä, jota yritetään paikata. Tarkasteltava aihe tarjoaa myös välineen omien motiivien tarkasteluun tässä ajassa, jolloin muun muassa media ja taloustiede tyrkyttävät meille tukahduttavaa halua. Deleuze yhdessä Félix Guattarin (1930-1992) kanssa kutsuu tätä oidipaaliseksi haluksi (Colebrook 2002, 26). Tämänkaltainen halu on pahimmillaan terrorisoivaa, sillä se tarjoaa valmiita imperatiiveja, kuten ”et kuntoile tarpeeksi”, kuviteltujen universaalien halujen tyydyttämiseksi. Muun muassa tällaisten kapitalististen nykyvoimien kriittinen tarkastelu on siis relevanttia niin yksilö- kuin yhteiskuntatasollakin.

Pyrkimyksenäni on esitellä Deleuzen käsitys halusta suhteessa häneen vaikuttaneisiin filosofiin ja suhteessa niihin, joita hän kritisoi. Koko halun filosofian traditio olisi mahdottoman laaja käsitellä, joten esittelen tässä kontekstissa ytimekkäästi Deleuzen ajatteluun keskeisesti vaikuttaneet kolme kulmakiveä: Friedrich Nietzschen (1844-1900), Baruch Spinozan (1632-1677) sekä Henri Bergsonin (1859-1941). Tätä kautta osoitan, miten halu voidaan tulkita myös positiivisen kautta, tuottavana voimana sekä potentiaalina. Lisäksi nostan vertailukohteeksi Sigmund Freudin (1856-1939) muotoileman psykoanalyttisen halukäsityksen, joka on luonteeltaan negatiivista ja tukahdutettua. Tätä vasten Deleuze sekä Guattari muotoilevat kritiikkiä oidipaalista halua kohtaan. Halun käsittelyn kautta kiteytän kandidaatintyöhöni ydinajatuksen Deleuzen muotoilemasta ontologiasta, joka on pitkälti hänen filosofiansa keskiössä ja myös sen tavoite.

Tutkielmani rakenne on siis seuraavanlainen: Ensimmäisessä luvussa esittelen, kuinka Deleuze määrittelee halun käsitteenä. Tämän kappaleen tarkoituksena on selventää, mistä elementeistä Deleuze muodostaa halun käsitteen yhdeksi filosofiansa kantavaksi voimaksi. Tässä osiossa esittelen Deleuzen halukäsityksen ”esiinnousun” häneen vaikuttaneiden filosofien kautta. Luvuissa kolme ja neljä otan tarkasteltavaksi halukäsityksen itse Deleuzen filosofiassa. Näissä luvuissa käsittelen myös Félix Guattarin käsityksiä halukoneista. Tämän luvun jälkeen pääsen lukuun, jossa tuon esille Deleuzen halukäsityksen seuraukset käytännössä. Lisäksi selvennän Deleuzen ja Guattarin motiiveja uudenlaisen halukäsityksen muotoilemiseksi ja vertailen sitä freudilaiseen psykoanalyysiin ja sen halukäsityksen luonteeseen. Tämän jälkeen tarkastelen hieman Deleuzen ja Guattarin esittämää kritiikkiä koskien oidipaalista rakennetta, johon jo lyhyesti viittasin. Lopuksi yritän havainnollistaa tätä asetelmaa asettaen sen nykypäivän kontekstiin sekä pyrin esittelemään Deleuzen halukäsityksen ongelmallisuuden suhteessa etiikkaan. Esimerkiksi sosiaalisen median aikakaudella halun terrorisoiva luonne saattaa näyttäytyä eri tavalla, kuin miten Deleuze kenties ajatteli asiasta muotoillessaan filosofiaansa. Tämänkaltaisten rakenteiden esille tuominen tarjoaa välineen aikamme kriittiseen tarkasteluun.

2. Deleuzen filosofinen tausta

Yleinen ja arkinen käsitys halusta liittyy halun puutteeseen, negaatioon ja subjektiin (Colebrook 2002, 98). Käytännössä tämä tarkoittaa, että haluamme sitä mitä meillä ei ole, jolloin halu muotoutuu kahden tekijän välille: haluavan subjektin ja haluavan objektin. Deleuzen mukaan halu on Platonista saakka nähty jonain elämän ”ulkopuolisena” jota tulee tulkita (Colebrook 2002, 99). Deleuzen ajattelussa jähmettyneet halun kohteet viittaavat tukahdutettuun ja transsendenssiin, sillä elämä on jatkuvassa mahdollisessa muutoksen (*devenir*) tilassa. Tulkinnan kohteena ovat asiat, joita meillä ei ole, ja nämä halut ovat vain kuvia, fantasioita tai representaatiota. Deleuze asettaa kritiikkinsä juuri tätä traditiota vasten. Halu ei ole täten suhde kahden asian välillä, vaan se on tuottavaa, liikuttaja ja muutosvoima (Jakonen 2015, 230). Kaikki elämä on halua, eikä ole halun ulkopuolista kohdetta. Näin muotoiltuna halun ja elämän välille voisi laittaa yhtä kuin -merkin. Halu ei merkitse tässä yhteydessä universaalia periaatetta, joka kattaa koko olemassaolon eikä myöskään taustalla olevaa perustaa, joka määräisi kaiken olemassaolon luonteen (Goodchild 1996, 11). Halu on Deleuzelle pikemminkin ontologinen käsitys, ja se ohjaa

jatkuvasti ihmisen toimintaa. Näin ymmärrettynä halun rooli Deleuzen filosofiassa näyttäytyä kieltämättä kummallisena. Jotta halun tärkeys ja täsmällinen merkitys voitaisiin ymmärtää Deleuzen filosofiassa, on tarpeellista esitellä sen esiinnousu hänen filosofiassaan.

Deleuze aloitti filosofin uransa kirjoittamalla tulkintoja ja kommentaareja eri filosofiasta. Näitä tulkintoja kirjoittaessaan hän kuitenkin kehitti hänen omalle ajattelulleen tärkeitä käsitteitä, kuten ”voima” ja ”tuleminen”, jotka pyrkivät ottamaan etäisyyttä aiempiin olemassa oleviin ajattelun systeemeihin (Goodchild 1996, 11). Näiden käsitteiden yhtenäisyys tulee ilmi, kun ne irrotetaan erityisesti dialektisen ajattelun perinteestä. Teoksen *Mille plateau* johdannossa Deleuze luonnehtii dialektisen ajattelun olevan ”puumainen ykseys”. Tätä vasten Deleuze pyrki Guattarin kanssa hahmottamaan ontologiaa *rihmaston* käsitteen avulla. Rihmasto on muun muassa erilaisten tasojen, liikkeiden ja sommitelmien verkosto, joka ei ole luonteeltaan suljettu, vaan liikkeiden suunnat vapautuvat lukuisiin eri suuntiin (Jakonen 2015, 227). Rihmasto on ikään kuin puumaisen ykseyden juurakko, joka leviää vähän joka suuntaan. Tätä kautta Deleuze pyrki luomaan filosofiaa, jonka luonne on ytimeltään spontaania ja jatkuvasti (potentiaalisesti) muuttuvaa (Goodchild 1996, 11).

Seuraavaksi esittelen mahdollisimman ytimekkäästi kolme keskeistä filosofia, jotka vaikuttavat Deleuzen käsitykseen halusta. Näiden kolmen filosofin – Spinozan, Bergsonin ja Nietzsche – kautta Deleuzen käsitys halusta muuttuu ymmärrettävämmäksi, sillä Deleuze ammentaa näiden ajattelijoiden opeista. Näiden ajattelijoiden lisäksi David Hume (1711-1776) oli merkittävä vaikutus Deleuzen ajatteluun. Deleuze pyrki Hume filosofian avulla irtaantumaan vallitsevasta mannermaisesta filosofiasta, joka olettaa meidän elävän jo valmiiksi merkityksellisessä maailmassa, oli tämä merkitys muodostunut sitten historian, subjektiivisuuden tai fundamentaaliontologian kautta. Hume -luennan avulla Deleuze pyrki tutkimaan tiedon, merkitysten ja subjektin muodostumista yhdessä ja samassa prosessissa. Esimerkiksi kysymykset ajattelun muodostumisesta sekä ajateltavan ja tiettyjen käsitteiden käytön suhteesta tulevat Hume -tulkinnasta, josta Deleuze aloitti filosofin uransa. Deleuzen koko filosofista projektia voidaankin luonnehtia yritykseksi ymmärtää sitä elämän prosessia, joka on olemassa ennen tietoisuutta ja josta merkitykset muodostuvat (Goodchild 1996, 13). Hume filosofia ei ole kuitenkaan aivan niin keskeistä selvennettäessä Deleuzen halukäsityksen syntyä, joten en käsittele

sitä tämän enempää. Aloitan Nietzschestä, sillä myös Deleuzen Spinoza -tulkinta voidaan lukea nietscheläisen linssin läpi.

2.1 Nietzsche

Deleuzen ottaa voiman käsitteen häneen keskeisesti vaikuttaneen filosofin Friedrich Nietzschen filosofiasta. Deleuze käänsi Nietzschen omaan muotoonsa, jotta voisi tutkia sekä fyysisten että psyykkisten voimien suhteita. Tässä tulkinnassa Deleuze luokittelee kaksi perustavanlaatuaista voimaa, jotka ovat osittain ristiriidassa keskenään (May 2015). Deleuze kutsuu ruumiin¹ vallitsevia voimia *aktiivisiksi voimiksi* ja vallittuja voimia *reaktiivisiksi voimiksi* (Deleuze 2005, 60). Minkä tahansa voiman luonnollinen taipumus on vaikuttaa toisiin voimiin niin kauan kunnes se on uuvuttanut itsensä, jolloin toinen voima voi tulla sen tilalle (Goodchild 1996, 30). Esimerkiksi kulttuuri muotoutuu niiden aistien ja arvojen pohjalta, jotka ovat vallitsevien voimien määräämiä. Aktiivisten ja reaktiivisten voimien perustavanlaatuisuus näkyy siinä, että kaiken elämän voi ymmärtää näiden voimien suhteiden kautta.

Historia on näiden perustavanlaatuisten voimien konfliktien tuotosta. Reaktiiviset voimat ovat voimia, jotka reagoivat aina aktiivisiin voimiin. Ne purkavat aktiivisia voimia, erottavat niitä ja tukahduttavat. Näin ollen reaktiiviset voimat ovat ristiriidassa aktiivisten voimien kanssa, mutta ei toisin päin (May 2015). Aktiiviset voimat ovat luomisen voimaa, jotka luovat uutta. Reaktiiviset voimat taas pyrkivät pysäyttämään aktiiviset voimat. Tämä siis tarkoittaa, etteivät reaktiiviset voimat kykene saavuttamaan voittoa itsessään, vaan niiden tarvitsee aina vastustaa aktiivisia voimia (Goodchild 1996, 33). Deleuzen mukaan nämä voimat haluavat vaikuttaa ja tulla vaikutetuksi, antaa itsensä ja tätä kautta muuttaa niiden luonnetta. Voimat etsivät synteesejä, jotta ne voivat luoda jotain uutta.

Halu tuo itsensä ilmi tässä luomisessa ja uuden tuottamisessa (Goodchild 1996, 33). Halu on siis aktiivinen voima, joka virtaa vapaana ja luo uutta. Tässä vaiheessa filosofin uraansa Deleuze vaikuttaa samastavan halun tuottaviin voimiin. Ymmärtääkseni Deleuze käyttää halun käsitettä

¹ Deleuze määrittää ruumiin voimien kokoelmaksi, paikaksi, jossa voimat vaikuttavat toisiinsa (Goodchild 1996, 28)

hieman eri tavoin eri kontekstissa, mutta tässä yhteydessä halu näyttäytyy metafyyssisenä voimana, samankaltaisena kuin Nietzschen vallantahto. Deleuze ottaa halun keskeiseksi tarkastelun kohteeksi yhteiskuntateoriassaan, pikemminkin kuin esimerkiksi tiedon tai vallan (Goodchild 1996, 34). Eriolaisten vallitsevien voimien analyysi Deleuzen ajattelussa tulee siis Nietzscheä, jonka vallantahdon käsite kääntyy Deleuzella ontologiseksi eri voimien suhteiden tasoksi. Tämä edeltää Deleuzen muotoilemaa immanenssin tasoa, jota avaan myöhemmin enemmän. Joka tapauksessa Nietzschen voimien analyysi kääntyy tuottavaksi toimimisen ja olemassaolon tavaksi, jota Deleuze kutsuu haluksi (Goodchild 1996, 33).

2.2 Spinoza

Deleuzen Baruch Spinoza -tulkinnan mukaan maailma muovautuu kollektiivisessa käytännössä, affektien virrassa, joka tarkoittaa laajemmin ymmärrettynä uusien olioiden, uusien ”yksilöiden” syntyprosessia (Deleuze 2012, 171). Deleuzen Spinoza -tulkintaa voidaan lukea edellä avamani Nietzsche -tulkinnan läpi, sillä Deleuzen käsitys Spinozan filosofiasta näyttäytyy myös eräänlaisena voimien temmellyskenttänä. Deleuzen Spinozan -tulkinnan mukaan maailma rakentuu vapaiden sekä spontaanisti yhteen liittyvien voimien keskinäisessä kamppailussa (Deleuze 2012, 170). Deleuze tulkitsee Spinozan yleisen substanssin – yksi ainoa substanssi kaikille attribuuteille – ”olemassa olon voimana” (Goodchild 1996, 40). Tämä voima ei ole olemassa itsessään vaan ainoastaan silloin kun se ymmärretään. Olemassa olon voima on Deleuzelle ontologista halua tulla olemassa olevaksi. Tässä yhteydessä halu näyttäytyy Spinozan *conatus*² kaltaisena voimana, samalla tavalla kuin Nietzschen *vallantahto*.

Deleuze käyttää filosofiassaan monia käsitteitä, jotka ovat peräisin Spinozalta, ja yksi keskeinen käsite on *affekti*. Affekti on muutosta ja vaihtelua, joka tapahtuu, kun ruumiit ottavat yhteen tai ovat kontaktissa keskenään (Parr 2010, 11). Affekti viittaa siis vaikuttamiseen ja vaikutetuksi tulemiseen ruumiissa. Deleuzen mukaan halu voi olla olemassa vain silloin, kun se tuottaa affektin. Spinozan substanssiopin mukaan halu on itsensä seuraus, mutta Deleuzen tulkinnassa halu on olemassa vain sen tuottamisissa suhteissa ja modifikaatioissa (Goodchild 1996, 40). Deleuze tekee

² *Conatus* kääntyy usein englanniksi sanalla ”*desire*” tai ”*appetite*”.

tässä siis eroa Spinozan ajatteluun. Halun itsenäisyys voidaan saavuttaa vain, kun ajattelun, ruumiiden, tunteiden ja ontologian eri kerrokset ovat vaikutuksissa toisiinsa. Tässäkin yhteydessä halu kietoutuu Deleuzen immanenssin ontologiaan, jota käsittelen seuraavassa kappaleessa. Kaikki tapahtumat, suhteet ja tulemiset immanenssin tasossa tuottavat halua, kun ne kohtaavat toisensa ja tuottavat uusia suhteita.

Deleuze ottaa käytännössä koko halun ontologian Spinozan filosofiasta. ”Olla” on yhtä kuin haluta, tulla ja tuottaa (Goodchild 1996, 40). Halu on siis ontologinen käsite. Kaikki mitä on olemassa, on tulemista, mutta jotta sen voi ymmärtää täytyy siihen muodostaa suhde. Deleuzen mukaan halu syntyy, kun nämä tulemiset liitetään yhteen. Halu on olemassa vain näissä sen luomissa tuottamisen suhteissa. Spinoza -tulkinnassaan Deleuze antaa halulle pitkälti ontologisen määritelmän. On kuitenkin hyvä tehdä selväksi, ettei tätä halun puolta pidä korostaa liikaa. Halua ei kohdata vain tämänkaltaisessa teoreettisessa abstraktiossa ikään kuin sen olemus olisi ajaton, sillä se olisi vastoin Deleuzen ajattelun perimmäistä ajatusta siitä, että meidän suhteemme koskien maailmaa on aina dynaaminen (Colebrook 2002, vi). Halu voidaan päinvastoin kohdata vain todellisissa suhteissa, jotka ovat olemassa eri ihmisten välillä (Goodchild 1996, 41). Näin ollen tieto koskien halua kumpuaa käytännöstä.

2.3 Bergson

Deleuze löysi Henri Bergsonin filosofiasta monia keskeisiä käsitteitä sekä teemoja, jotka vaikuttivat hänen omaan ajatteluunsa. Esimerkiksi ajallisuuden käsitteet sekä liikkeen ja keston affektiivinen luonne tulevat Bergsonin filosofiasta (Parr 2010, 31). Bergsonia pidetään keskeisenä vaikuttajana fenomenologian kehitykselle, ja hänen voidaan sanoa löytäneen fenomenologialle keskeiset teemat, kuten välittömän kokemuksen sekä tietoisuuden ajallisuuden (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 220). Toisaalta hänen filosofiaansa käytetään myös fenomenologian kritisointiin, sillä hänen ajattelunsa on luonteeltaan erittäin pluralistista. Tämä ilmenee muun muassa Bergsonin näkemyksessä edistää muutosta sen sijaan, että pyrittäisiin etsimään asioiden pysyviä olemuksia (Miettinen ym. 2010, 221). Lisäksi hänen ajatuksensa koskien maailmankaikkeuden sekä kokemuksen loputonta moneutta viittaavat erityisesti Bergsonin merkittävään vaikutukseen Deleuzen ajattelussa.

Bergson käsittelee filosofiassaan muun muassa ajan elettyä kokemusta. Jokaista muutosta täytyy odottaa, jotta se tapahtuu (Goodchild 1996, 23). Esimerkiksi kun kahvikuppiin laittaa sokeripalan, sen liukenemista täytyy odottaa. Bergson asettaa ajattelussaan *keston* transsendentaaliseksi ideaksi, joka vastaa kaikkea muutosta. *Kesto* on tyhjä kenttä, jossa kaikki intensiteetit³ koetaan (Goodchild 1996, 23). Näin ollen kesto ei ole vain havainnoimisen psykologiaa, vaan myös ontologiaa. Kaikella on kesto ja me havainnoimme näitä kestoja aina jostain toisesta kestopaikasta käsin.

Keston rooli ontologisena ominaisuutena mahdollistaa sen, että elämä muotoutuu kestopaikkajon tai *territorioiden* monimuotoisuudesta. Deleuzen ajattelussa territorio viittaa liikkuvaan ja muuttuvaan keskipisteeseen, joka on paikannettavissa tietyssä ajassa ja avaruudessa (Parr 2010, 280). Se on kehityksen tilassa, jossa se jatkuvasti muuttuu joksikin muuksi. Tässä luonnehdinnassa Bergsonilta omaksutut ajatukset koskien aikaa ja muutosta ovat keskeisessä asemassa. Vastapainona territoriolla on myös sisäinen järjestys. Esimerkiksi maantieteellisesti voimme osoittaa jonkin ihmisryhmän olevan ”kiinnitettyinä” johonkin maa-alueeseen (Jakonen 2015, 230). Tälle ”kiinnittymiselle” voi olla lukuisia syitä, kuten vaikkapa uskonnollinen traditio. Erilaiset muutokset voivat kuitenkin vaikuttaa tähän territorioon irrottaen ihmiset siitä jonnekin muualle. Territorion käsite tulee Deleuzelta, mutta vastaavanlainen ajatus löytyy myös Bergsonilta koskien taiteilijan luovaa voimaa, joka edistää uuden ilmaantumista ja pakenee yhteiskunnan vallitsevia normeja.

Taide ylipäättään ilmentää Bergsonille jonkinlaista todellisuuden perustavampaa tasoa, joka pakenee siihen kiinnitettyjä jähmettyneitä luokitteluja. Bergsonin mukaan taiteilijat (myös filosofit) kykenevät todelliseen luomiseen, joka pakenee yhteiskunnan vallitsevia voimia. Esimerkiksi teoksessa *Nauru* Bergson osoittaa, että hyvän komedian parissa pääsemme nauramaan ihmisten järjestäytyneessä yhteisössä vallitseville jäykille luokitteluille, toisin sanottuna elämän virrasta irronneille olemuksille (Miettinen ym. 2010, 231). Taiteilija kykenee siis yhdistämään jotain uutta kaikkien territorioiden ulkopuolelle. Tämä Bergsonin luova tunne voidaan nähdä edelläkävijänä Deleuzen halukäsitykselle (Goodchild 1996, 23). Bergson pyrkii

³ Intensiteetit ovat virtuaalisia sekä todellisia tapahtumia, joiden olemassaolon tapa on aktualisoida itsensä tilanteissa (Parr 2010, 134). Intensiivisyys tuo itsensä ilmi muun muassa myöntävänä ja luovana haluna Deleuzen etiikassa sekä politiikassa.

ajattelussaan osoittamaan, että kykenemme toimimaan aidosti vapaasti ja valitsemaan omat ratkaisumme elämässä, jos vain ymmärrämme paremmin vapauttamme jähmettävät voimat (Miettinen ym. 2010, 234). Bergsonin luova voima, joka kykenee luomaan uutta ja pakenemaan yhteiskunnan voimia on hyvin samankaltainen Deleuzen halukäsityksen kanssa.

Olen nyt osoittanut, mistä Deleuze muovaa ajatteluaan muodostaessaan käsitystään halusta. Näiden kolmen filosofin kautta halu saa Deleuzen ajattelussa merkittävän roolin, joka on luonteeltaan dynaaminen ja tuottava. Halu voidaan nähdä liikkeelle panevana voimana luomisen ja suhteiden takana (Goodchild 1996, 6). Nietzschen, Spinozan ja Bergsonin kautta määritelty halu ei vastaa arkipäiväisesti ymmärrettyä halua, vaan pikemminkin metafyyssistä voimaa ja potentiaalia.

Deleuze jaottelee voimat kahteen eri kategoriaan riippuen hänen teoksestaan. Tukahduttavia voimia hän kutsuu reaktiivisiksi voimiksi, oidipaalisiksi voimiksi tai sosiaalisiksi voimiksi. Tuottavia voimia hän taas kutsuu aktiivisiksi voimiksi, halun voimiksi tai skitsofreenisiksi voimiksi (Jun & Smith 2011, 96). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että nämä voimat vaikuttaisivat eri objekteihin jostain ulkopuolisesta positiosta käsin. Päinvastoin on olemassa vain yksi immanentti elämän taso, joka manifestoi itsensä tietyissä sommitelmissa. Tässä on nähtävissä Spinozan substanssiopin kaltainen asetelma. Kuten aiemmin jo nostin esille, halukäsitys Deleuzen muiden filosofien tulkinnoissa lomittuu paikoitellen immanenssin tasoon. Jotta halun voi ylipäättään ymmärtää Deleuzen ajattelussa, on hyvä tarkastella Deleuzen käsitystä immanentista ontologiasta. Tämä auttaa ymmärtämään halun dynaamista luonnetta sekä sen tapaa toimia Deleuzen filosofiassa.

3. Immanenssin taso

Jaottelu immanenssin ja transsendenssin välillä on keskeinen elementti Deleuzen filosofiassa. Tämä jaottelu luonnehtii hänen suhtautumistaan moniin metafyyssisiin positioihin, erityisesti transsendentaalisen filosofian kritiikkiin. Deleuzen muotoilema käsite *immanenssin taso* pyrkii tekemään näkyväksi sen havainnollisen tason, josta käsin muun muassa subjekti muodostuu (Jakonen 2015, 225). Immanenssin taso on filosofian absoluuttinen perusta. Se on pohja, josta se

luo käsitteensä (Deleuze & Guattari 1991, 44). Nämä kaksi elementtiä, käsitteiden luominen ja tason asettaminen ovat Deleuzen ajattelussa aina läsnä.

Immanenssi on pelkkää liikettä ja muutosta ilman valmiita subjekteja tai objekteja. Deleuze asettaa immanenssin kärkkäästi transsendenssia vastaan. Käsitteinä nämä tunnetaan toistensa vastakohtina, mutta ymmärtääkseni Deleuze antaa immanenssin tasolle oman merkityksensä. Filosofiaa on silloin kun on immanenssia, uskontoa aina kun on transsendenssia (Deleuze & Guattari 1991, 52). Deleuzen ajattelussa transsendenssi viittaa maailman ulkopuolelle asetettuihin positioihin, joiden kuvitellaan olevan elämän ulkopuolella muuttumattomassa asemassa. Immanenssi taas tarkoittaa maailmalle sisäistä tämänpuoleisuutta. Ero näiden käsitteiden välillä on ymmärtääkseni olennaisesti Deleuzen tavassa hahmottaa todellisuutta. Immanenssin tason mukaisesti todellisuus on jatkuvasti liikkeessä, jossa maailmalle sisäiset voimat luovat uutta. Transsendenssissa tämä liike Deleuzen mukaan pysähtyy ja näin syntyy ajattomina pidettyjä kategorioita. Yhdessä Guattarin kanssa kirjoitetussa teoksessa *Mitä filosofia on?* Deleuze määrittää immanenssin tason esifilosofiaksi. Immanenssi on se taso tai ajattelun kuva, josta käsitteet kumpuavat. Esimerkiksi Descartesin filosofia edellytti Deleuzen mukaan subjektiivista ymmärrystä ennen tunnettua lausahdusta ”ajattelen siis olen” (Deleuze & Guattari 1993, 49).

Deleuzen mukaan koko länsimaisen ajattelun keskeinen virhe on ollut transsendenssi (Colebrook 2002, 24). Transsendentaalinen on jotain minkä Deleuzen mukaan kuvittelemme olevan ”ulkopuolella”, kuten vaikkapa elämän ulkopuolelle asetettu Jumala tai jumaluus. Perinteisesti onkin ajateltu, että Jumala luo maailman transsendentaalisesta positiosta käsin. Tämä ajatus olettaa selkeästi, että luomisen voima on maailman ulkopuolella. Toisaalta Spinozan filosofiassa Jumala on luonteeltaan immanentti, osa maailmaa ilman ulkopuolta (Nadler, 2016). Deleuze kutsuukin Spinozaa filosofien Kristukseksi, joka on kuvitellut puhtaimman immanenssin tason alistamatta sitä transsendentaalisen piiriin (Deleuze & Guattari 1993, 66). Spinozan filosofiaa vasten Deleuze muotoilee elämän immanenssia.

Immanenssilla ei ole ulko- tai sisäpuolta. Elämä on itsessään luovan voiman prosessi, joka on jatkuvasti liikkeessä (Colebrook 2002, 24). Koska transsendentaalinen viittaa johonkin valmiiksi annettuun, kuten ”jumalaan” tai ”subjektiin”, se johtaa Deleuzen mukaan ajattelun jähmettymiseen (Jakonen 2015, 225). Deleuze näkee ajattelunkin olevan osa tätä immanenssin

tason jatkuvaa virtaa, sillä mitään ulkopuolta ei ole. Länsimainen ajattelu on jo lähtökohtaisesti ottanut viitepisteekseen jonkin jo valmiiksi olevan asian, kuten subjektin tai olemisen (Colebrook 2002, 29). Tästä ajattelutavasta kumpuaa myös Deleuzen näkemys halusta, joka johtaa aiempien halukäsitysten kritiikkiin. Seuraavaksi palaan takaisin halun määritelmään peilaten sitä Deleuzen immanenssin tason muotoiluun.

4. Immanenssin tason ja halun suhde

Deleuzen filosofiassa halu on virtausta, joka toimii immanenssin tason periaatteiden mukaan. Vaikkei halun ja immanenssin tason suhteelle ole yksiselitteistä määritelmää, perusajatus on kuitenkin sama. Halu on aina oman positiivisuutensa kautta toimivaa energiaa, joka toimii oikealla tavalla vain, kun sitä ei pyritä tukahduttamaan transsendentaalisiin kategorioihin. Deleuzen mukaan on vain yksi immanentti elämän taso. Halun alkuperä ei tällöin palaudu persoonien välille vaan halu merkitsee Deleuzen ajattelussa esipersonallista elämän virtaa. Tämä muotoilu ei kuitenkaan vastaa arkikokemusta. On ymmärrettävää, että halu nähdään representaationa asioista, jotka ihmiseltä puuttuvat. Halu vaikuttaisi myös tuottavan negatiivisia tunteita. Varsinkin kapitalistisessa kulutusyhteiskunnassa negatiivisen halun kokeminen on arkipäiväistä. Kävellessämme valaistujen näyteikkunoiden ohi on ymmärrettävää kokea puutteen tunnetta. Kapitalistinen järjestelmä vaikuttaakin perustuvan tuotettuihin haluihin ja niiden tyydyttämiseen. Tämä määritelmä ei kuitenkaan vastaa halun alkuperän kysymykseen.

Yleisen halukäsityksen ongelma on siinä, että se olettaa ihmisillä olevan pysyviä tai luonnollisia halun kohteita. Muun muassa psykoanalyysi ottaa ydinperheen subjektikäsityksen perustaksi, josta käsin kaikki halu selitetään (Colebrook 2002, 103). Esimerkiksi keskustelu homojen oikeuksista vaikuttaisi jossain määrin viittavan tähän oletukseen. Joissakin uskonnollisissa piireissä homoseksuaalisuus nähdään uhkana ydinperheelle ja laajemmin koko länsimaiselle sivilisaatiolle. Tällöin implisiittisesti oletetaan halun alkuperän olevan jossain muuttumattomassa ja ”luonnollisessa” perustassa. Tästä voidaan jälleen muotoilla yksi esimerkki, joka osoittaa Deleuzen asettavan ajattelun halusta pois representaatiosta sekä tänäkin päivänä luonnollisena pidetystä subjektikäsityksestä. Subjektin halun kohteet eivät ole Deleuzen mukaan pysyviä (Jakonen 2015, 230). Tämä radikaali ajatus osoittaa mielestäni hyvin Deleuzen kategorisoinnin ”postmoderniin” ja

jälkistrukturalistiseen lokeroon. Koska pysyviä halunkohteita ei ole, muun muassa kapitalismi pyrkii sitomaan ihmisten halut tiettyihin kohteisiin, kuten vaikkapa ydinperheeseen. Deleuze väittääkin halujen toteutuvan yhtä hyvin missä tahansa muissakin sommitelmissa.

Sommitelma (*agencement*) tarkoittaa käsitteenä tietynlaisen prosessin lopputulosta. Sommitelmat ovat Deleuzen ja Guattarin mukaan monimutkaisia objektien, ruumiiden, ilmaisujen, ominaisuuksien ja territorioiden kokoelmia, jotka liittyvät yhteen vaihtelevaksi ajanjaksoksi luoden uusia toiminnan tapoja (Parr 2008, 18). Kaikki elämä on Deleuzelle yhteyden ja vuorovaikutuksen prosessia. Ihmiskeho on sommitelmien geneettistä materiaalia, ideoita ja suhteita toisiin ihmiskehoihin (Colebrook 2002, 20). Minkä tahansa sommitelman säännöt muodostuvat sen yhteyksistä, jotka määrittävät sitä. Näin ollen ihmisellä ei ole minkäänlaista evolutionääristä tavoitetta, joka hallitsisi ihmiskehojen geneettistä tuotantoa. Ihminen on sommitelmien eri sarjojen seuraus – geneettinen, sosiaalinen ja historiallinen.

Deleuze ja Guattari viittaavat ajattelussaan konemaisiin sommitelmiin mieluummin kuin organismeihin päästääkseen tietoisesti eroon ajatuksesta jo valmiiksi olevista yhteyksistä. Deleuzen ontologiassa yksilöt, yhteisöt, valtiot sekä erinäiset suhteet, jotka vaikuttavat näiden välillä, ymmärretään koneiksi tai konemaisiksi prosesseiksi (Jun & Smith 2011, 95). Kone ei ole Deleuzen mukaan mitään muuta kuin sen kytkennät, se ei ole tehty ”mistään” eikä sillä ole suljettua identiteettiä. Näiden kytkentöjen luomisessa koneet tuottavat ja ovat tuotettuja halun toimesta.

Seuraavaksi esittelen lyhyesti Deleuzen ja Guattarin ”halukoneen” käsitettä, sillä se tarjoaa uudenlaisen näkökulman esittelemääni halun käsitykseen. Halun tarkastelu halukoneiden kautta tarjoaa myös selityksen sille, miksi virtaava halu on käytännössä rajoitettua sekä ohjattua tiettyjä päämääriä kohti. Tämän osion jälkeen on mielekästä siirtyä freudilaiseen halukäsitykseen sekä oidipaalisen halun kritiikkiin.

5. Halukoneet

Deleuzen ja Guattarin käsite *halukone* on luonteeltaan tuottava sekä yhdistävä. Halukone tuottaa jatkuvasti oman olemassaolonsa suhteessa muihin koneisiin (Jakonen 2015, 229). Koneita on kaikkialla, mutta kone ei ole metafora. Jokaisen arkisenkin kytköksen voi nähdä koneiden eri sommitelmina. Rinta on maitoa tuottava kone ja suu siihen kytketty kone (Deleuze & Guattari 2007, 15). Yhtä lailla hyönteinen yhdistyy kukkaan tai lapsi lelujunaan leikkiessään sillä. Nämä konemaiset yhteydet tulee ymmärtää elämän virran ilmaisuna, josta eri käsitteet voidaan abstrahoida (Colebrook 2002, 103). Halukoneiden sommitelmissa halu on aina tuottavaa ja koneiden läpi virtavaa. Esimerkiksi seksuaalisuus ei ole yksiselitteisesti vain sitä, että ihminen haluaa toista, vaan se on tapa, jossa elämä tuottaa ja jatkuu (Colebrook 2002, 103). Ruumiit ovat siis jatkuvasti liikkuvia pisteitä, joiden läpi erilaiset halut virtaavat ja ei eivät virtaa sikäli kuin ne torjutaan ja tukahdutetaan. Ymmärtääkseni virtaava halu ja virtaava elämä ovat sama asia koneiden sommitelmissa, joissa halu ilmenee esipersonallisena virtana. Halun alkuperä ei Deleuzen mukaan olekaan persoonien välillä (Colebrook 2002, 103). Siihen mennessä, kun olemme alkaneet puhumaan persoonista, halu on jo jossain määrin tukahdutettua. Tässä vaiheessa persoonattomasta halun virrasta on nimittäin siirrytty erillisiin persooniin, joilla on haluja.

Halukoneet ovat binäärisiä koneita, jossa kone on aina kytketty toiseen koneeseen (Deleuze & Guattari 2007, 19). Ne ovat binäärisiä siinä mielessä, että koneiden kytkennöissä jotain tulee aina sisään ja jotain menee ulos (input/output), mutta näitä kytkentöjä voi olla kuinka paljon tahansa. Yksinkertaiset ja kaksijakoiset konemuodostelmat muodostavat monimutkaisen kytkentäsynteesin, sillä halukoneiden tuottavan synteesin muoto on kytkävä – se on muotoa ”ja”, ”ja sitten”. Binaariset sarjat ovatkin todellisuudessa lineaarisia joka suuntaan. Tämä juontuu siitä, että aina on virran tuottava kone. Toinen kone puolestaan kytkeytyy tähän virtaan. Rinta-suu muodostelma on tästä hyvä esimerkki. Koska koneita on kaikkialla, se ei koske vain orgaanisia koneistuksia, kuten rinta-suu-muodostelmaa. Esimerkiksi tietojärjestelmät sekä sosiaaliset muodostelmat ovat koneita, joihin ihminen on enemmän tai vähemmän kytkeytynyt (Jakonen 2015, 229). Varmaa on joka tapauksessa se, että aina syntyy kytkentä toiseen koneeseen.

Halukoneiden kautta käyty analyysi on keskeinen osa Deleuzen ja Guattarin yhdessä muotoilemaa yhteiskuntateoriaa. Heidän kirjansa *Anti-Oidipus* käsittelee keskeisesti halukoneita, ja näiden koneiden teoria onkin oma laajempi aiheensa, joka juontaa juurensa muun muassa Freudista ja Marxista. Koko *Anti-Oidipus* voidaankin nähdä teoksena halun historiasta ja sen synteeseistä (Colebrook 2002, 106). Kandidaatintyöni kannalta olennaista on se, miten juuri halu näyttäytyy tässä koneiden sommitelmassa.

Deleuzen ja Guattarin mukaan kaikkien olemassa olevien koneiden läpi virtaa energiaa. Ymmärtääkseni tämä energia on yhtä kuin halu. Halu on dynaamista virtausta, joka muuttaa eri koneissa jatkuvasti muotoaan, riippuen eri koneiden sommitelmista sekä myös vallitsevasta poliittisesta järjestelmästä, joka mahdollistaa tietynlaiset koneistukset ja vastaavasti rajoittaa toiset (Jakonen 2015, 229). Binääriset koneistukset antavat helposti ymmärtää, että halu muotoutuu vain näiden input/outputkytkösten kautta, vaikka todellisuudessa halu on jatkuvaa virtausta sekä tuottavuutta. Deleuzen ja Guattarin mukaan halu toimiikin vain silloin kun se menee ”rikki” (Colebrook 2002, 104). Tämä tarkoittaa, että halu on luonteeltaan vallankumouksellista. Se siis itsessään vierastaa muun muassa rakenteita, organisaatioita ja laajoja systeemejä ylipäätään. Mennessään ”rikki” halu näyttäytyy todellisessa toiminnassa. Kun halu joutuu sekasortoon ja vastustaa kaikkia tunnistettuja objekteja ja sen oletettuja täyttymyksiä, sen todellinen luonne tulee ilmi.

Esimerkkinä tästä voisi olla maanviljely historiallisena tapahtumana. Maanviljelijöiden sitoutuminen tiettyyn territorioon voidaan selittää esimerkiksi sillä, että halu on kytkeytynyt maahan. Maa voidaankin ymmärtää tuotannon alkuperäisenä muotona ja tätä kautta myös halun alkuperäisenä historiallisena kohteena (Jakonen 2015, 229). Esimerkiksi rahatalouden esiinnousu voi kuitenkin vaikuttaa näihin maanviljelijöihin kytkemällä halun vaikkapa rahan maan sijasta. Deleuzen ja Guattarin mukaan kaikki näyttääkin pyörivän oidipaalisesti pelkän rahan ympärillä (Jakonen 2015, 230). Tällaisissa historiallisissa asiantilojen muutoksissa halu näyttäytyy siis sellaisena kuin se todellisuudessa on. Halu on virtavaa energiaa, joka kulkee kaiken läpi ja tuhoaa sekä erottaa rakenteita, käsitteitä sekä identiteettejä (Colebrook 2002, 104). Halu on siis olennaista ”kanavoida” johonkin. Valta pyrkii kiinnittämään halun tiettyihin kohteisiin, mutta halun luonne vastustaa pakottavaa kytkemistä.

Halukoneiden kautta käyty analyysi tarjoaa tietyllä tapaa ”tyhjän taulun” erilaisten sommitelmien tarkasteluun, sillä konemaiset kytkökset mahdollistavat näkökulman, jossa ihminen voi kytkeytyä lähes mihin tahansa systeemiin, jotka eivät ole pelkästään orgaanisia. Halun merkitys näissä konemaisissa sommitelmissa on toimia ikään kuin polttoaineena, joka virtaa koneistusten läpi. Halu muuttaa jatkuvasti muotoaan sen mukaan, millaisiin koneistuksiin se kytkeytyy ja miten eri koneet ovat sommiteltu keskenään (Jakonen 2015, 229). Tämä huomio on kenties tärkein mitä tulee halun luonteeseen halukoneiden tarkastelussa.

Anti-Oidipuksessa yhdistyy mielenkiintoisella tavalla marxilainen näkemys tuotantovoimista ja tuotantosuhteista sekä freudilainen teoria tiedostamattomasta. Nämä kaksi suuntausta yhdistyvät halukoneissa tai halutuotannossa. Kyseessä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen freudomarxilainen synteesi, vaan pikemminkin freudilaisten ja marxilaisten teemojen kiertäminen eri yhteyksissä (Goodchild 1996, 126). Olennaista koneiden sommitelmissa sekä Deleuzen ja Guattarin halukäsityksessä on se, että halu tuottaa itseään juuri silloin, kun nämä konemaiset osat muodostavat suhteita keskenään (Goodchild 1996, 122). Deleuzen halukäsityksen ollessa positiivinen ja tuottava, koneet eivät toimi puutteessa pyrkien täyttämään tarpeita. Sen sijaan koneet tuottavat aina uusia ja uusia kytköksiä. Deleuzelle ja Guattarille freudilainen tiedostamaton on tehdas, joka tuottaa persoonan sekä persoonan halun kohteet (Deleuze & Guattari 2007, 68).

Koska Freud tulee tätä kautta keskeiseksi vaikuttajaksi sekä kritiikin kohteeksi, esittelen seuraavaksi Freudin näkemyksen halusta. Tämä Deleuzen ja Guattarin filosofiasta eriävä näkemys tuo ilmi Freudia kohtaan esitetyn kritiikin, jonka nojalla Deleuzen ja Guattarin oma näkemys halusta saa omanlaisensa määritelmän. Freudin psykoanalyysin pohjalta on selkeämpää esitellä myös oidipaallinen halu ja sen rakenne, johon viittasin lyhyesti johdantokappaleessa.

6. Freudin halukäsitys

Sigmund Freudin käsitys oidipaalisesta halusta kumpuaa Sofokleen kirjoittamasta antiikin kreikan tragediasta, jossa Oidipus tietämättään surmaa isänsä ja nai oman äitinsä. Sofokleen tragediassa ei kuitenkaan ole kysymys kompleksista, sillä Oidipus toimii tässä tarinassa tietämättään. Freud ajatteli, että halu täytyy kesyttää, alistaa ja kieltää mukauttamalla sen Oidipus-kompleksin läpi.

Tämä argumentti vaatii kuitenkin pienen läpikäymisen, jotta Oidipus-kompleksia ja oidipaalista halua voidaan tarkastella Deleuzen ja Guattarin ajattelussa.

Freudin teorian mukaan Oidipus-kompleksi on yksi lapsen kehitysvaiheista, jossa lapsi tuntee tietyn ajanjakson aikana vetoa toista sukupuolta olevaan vanhempaansa. Normaalin oidipuskompleksin vaiheessa lapsi on kiintynyt itselleen vastakkaista sukupuolta olevaan vanhempaansa, ja sitä vastoin tuntee toiseen vanhempaansa vihamielistä tunnetta (Freud 1971, 155). Vaikka äiti onkin usein rakkauden ensimmäinen kohde, pikkutyttökin kokee kasvaessaan muutoksen, jossa alkuperäinen äitikohte vaihtuu isäksi. Tyttöjen erilainen suhtautuminen oidipuskompleksiin saakin Freudin teoriassa nimen *eletrakompleksi*. Poikien suhtautuminen tähän kompleksiin on kuitenkin Freudin ajattelussa kenties merkittävämpää, sillä vain poikalapsella rakkaus kytkeytyy kilpailuasenteeseen ja varsinaiseen vihaan toista vanhempaa kohtaan (Freud 1971, 159). Noin kolmevuotiaana lapsi on siinä iässä, että hän kykenee ymmärtämään olevansa ulkopuolinen isän ja äidin välisestä suhteesta. Freudin mukaan tässä vaiheessa lapsi kokee usein muun muassa raivon sekä mustasukkaisuuden tunnetta. Nämä tuntemukset johtavat siihen, että lapsi pyrkii tulemaan vanhempien väliin ja toivoo toisen katoavan tai kuolevan. Viisivuotiaan iässä lapsi lopulta ymmärtää, ettei voi seksuaalisessa mielessä saada toista sukupuolta olevaa vanhempaansa, joten hän samaistuu samaa sukupuolta olevaan vanhempaan (Billig 1999, 106). Toisin sanottuna pieni rakastunut kääntyy pois toivottamasta kiintymyksestään (Freud 1971, 193). Freudin mukaan oidipuskompleksi on varhaislapsuuden merkittävä seksuaalielämys. Varhaislapsuuden jälkeen tämä vaihe kuitenkin häviää ja joutuu torjunnan kohteeksi.

Merkittävä seikka Freudin teoriassa on halu, joka joudutaan torjumaan tai tukahduttamaan. Lisäksi olennaista on Oidipuksen merkittävyys keskiluokan jokapäiväisessä elämässä (Goodchild 1996, 123). Myös Deleuze ja Guattari ottavat tämän elementin ajatteluunsa. Tämän lisäksi Deleuze ja Guattari valjastavat Freudia seuraten halun energiaksi, joka on universaali niin sosiaalisissa, poliittisissa kuin psykologisissakin prosesseissa. Tosin psykoanalyttisessä teoriassa halu sijaitsee yksilön sisällä impotenttina voimana (Parr 2010, 66). Tämä tarkoittaa siis, että halun mukautuessa oidipuskompleksin läpi, meidän täytyy tukahduttaa halumme, tässä tapauksessa äitiä kohtaan (Colebrook 2002, 104). Tämä muotoilu on selvästi ristiriidassa Deleuzen muotoileman halukäsityksen mukaan, jossa halu on todellisessa toiminnassa silloin, kun se toimii kaoottisesti.

Freudin halukäsitys kumpuaa eittämättä psykoanalyysin keskeisimmästä tutkimuskohteesta eli tiedostamattomasta. Kuten jo aiemmin mainitsin, Freudin mukaan halu on negatiivista ja tukahdutettua, josta luovutaan yhteiskunnassa (Colebrook 2002, xvi). Freudin teoriassa näin tapahtuu joka tapauksessa, sillä yhteiskunta ei kykene elämään vapaan viettienergian kanssa. Sen takia Freud ajattelee, että tämä seksuaalisväkivaltainen energia täytyy tukahduttaa, jotta meistä ei tulisi eläimiä. Meillä on esimerkiksi salaisuuksia, joita emme halua kertoa toisille. Freudin mukaan salaisuudet täytyy tukahduttaa. Tämän lisäksi tukahdutamme myös se faktan, että tukahdutamme näitä salaisuuksia (Billig 1999, 13). Koemme siis tarpeelliseksi tukahduttaa joitain meidän halujamme toisten ihmisten edessä. Tukahdutetut halut kuitenkin nousevat alitajunnasta ja tulevat ilmi muun muassa unissa, joita Freud tulkitsee teoksessaan *Unien tulkinta*. En esittele Freudin halutulkintaa tämän pidemmälle, sillä se linkittyy teoriaan tiedostamattomasta, joka on kokonaisuudessaan liian laaja käsiteltäväksi kandidaatin työssäni.

Deleuze ja Guattari kirjoittivat myös Jacques Lacanin (1901-1981) halukäsityksestä, joka on luonteeltaan myös negatiivinen ja puutteeseen pohjautuva. Heidän mukaan halu on Lacanin ajattelussa alistettu puutteeseen ja revitty juurineen immanenssin tasosta (Goodchild 1996, 124). Deleuzen ja Guattarin suhde Lacaniin on kuitenkin niin monisyinen, etten käsittele sitä kandidaatin tutkielmassani tämän enempää. Mainittakoon kuitenkin, että Guattari oli Lacanin opissa seitsemän vuoden ajan (Jakonen 2015, 220). Lacan koki *Anti-Oidipuksen* henkilökohtaisena hyökkäyksenä hänen muotoilemaansa psykoanalyysia vastaan, ja heidän välinsä kylmenivät kirjan julkaisun myötä. Lacanin ajattelun pohjalta Deleuze ja Guattari kuitenkin ymmärsivät Oidipuksen rakenteellisesti, jolloin oidipaalisuus tekee tarpeettomaksi todellisen ja historiallisen oidipuskompleksin alkuperän alkuperäisen isänmurhan muodossa, jota Freud pyrkii teoretisoimaan (Goodchild 1996, 123). Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan oidipaalisen eli tukahdutetun halun kritiikkiä ja sen seurauksia käytännössä.

7. Oidipaalisen halun kritiikki

Anti-Oidipuksessa Deleuze ja Guattari kuvailevat ihmisen olevan jatkuvan yksilöitymisen kehittyvässä prosessissa, joka on jatkuvasti vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Parr 2010,

195). Tähän kuvailuun liittyen he erittelevät kolme historiallista tiedostamattoman synteesiä: kytkentäsynteessin, disjunktiivisen synteessin sekä konjunkttiivisen synteessin. *Anti-Oidipusta* voidaankin luonnehtia halun ja sen synteessien historiaksi.

Ensimmäinen synteesi (*kytkentä*) kytkee halukoneet sarjaan, esimerkiksi suu/rinta-yhdistelmään. Kytkentäsynteesi on affektien, voimien ja libidollisten energioiden tuottava ulottuvuus (Parr 2008, 5). Tätä synteesiä voidaan kutsua myös territorialisaatioksi. Disjunktiivinen synteesi taas asettaa nämä kytkenät toista vastaan tai irrottaa ne. Disjunktiivinen synteesi tarkoittaa siis erojen tuottamisen sarjaa (Jakonen 2015, 217). Disjunktiot eli erottamiset ovat luonteeltaan tuottavia ja näin ollen ne voivat aina tuottaa uudenlaisia yhteyksiä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, ettei halu voi kiinnittyä vain yhteen kohteeseen. Tätä synteesiä voidaan puolestaan kutsua de-territorialisaatioksi, sillä disjunktiot erottavat esimerkiksi halun kohteet territoriosta ja irrottavat tai laajentavat ne eri kohteisiin. Näin ollen halu voi kiinnittyä ”tähän tai tähän tai tähän” (Jakonen 2015, 217). Tämän synteessin luonne pohjautuu Deleuzen muotoilemaan eron filosofiaan, jossa ero nähdään luonteeltaan positiivisena käsitteenä ja ontologian pohjana, joka pyrkii näkemään todellisuuden liikkeiden, muutoksen ja virtausten kenttänä. Kolmas synteesi eli konjunkttiivinen synteesi puolestaan re-territorialisoi tai ohjaa haluvirtaukset takaisin siihen perustaan, syyhyn tai logiikkaan, josta ne alun perin kumpusivat (Colebrook 2002, 108). Konjunktin synteesi ohjaa kaikki virtaukset takaisin johonkin yleiseen abstraktiin perusolemukseen, kuten pääoman virtaukseen.

Näiden synteessien analyysien pohjalta Deleuze ja Guattari esittävät, että oidipaalinen subjekti on vain yksi muoto muiden joukossa. Näillä halun eri synteeseillä on niin epäoidipaalisia kuin oidipaalisiakin muotoja. Olennaisin näistä synteeseistä freudilaisen halukritiikin sekä oidipaalisen halun tarkastelun kannalta on disjunktiivinen synteesi, sillä tässä synteessissä halun luonne näyttää sen todellisessa muodossa, virtaavana sekä kaoottisesti rakenteita tuhoavana. Deleuzen ja Guattarin mukaan oidipaalinen halu on keskeinen nykyajan sosiaalisen tukahduttamisen muoto, joka vähentää halun ottamia muodostelmia (Parr 2010, 195). Tässä yhteydessä käsite *oidipaalin* viittaakin negatiiviseen ja tukahduttavaan haluun. Tukahduttamisen prosessissa tuottava ja virtaava halu, joka toimii immanenssin periaatteen mukaan, järjestäytyy puutteen muotoon. Halun tuottava ja monimuotoinen luonne siis supistuu muotoihin, joita voidaan kutsua oidipaalisen kolmion henkilökohtaisiksi identiteeteiksi.

Ymmärtääkseni tämä tarkoittaa, että oidipalisaatio saa halun vaikuttamaan siltä kuin kyseessä olisi persoonasta lähtöisin oleva halu. Tuottavan halun ominaispiirre eli pysyvien rakenteiden vierastaminen supistuu persoonan haluksi, joka pyrkii täyttämään puutetta. Oidipaallinen halu siis muodostuu subjektista, jolta puuttuu halun kohteena oleva objekti, ja jonka halun kohde on valittu ja määrätty.

Freudin mukaan oidipuskompleksissa ihminen tukahduttaa halunsa samaistuessaan vastakkaista sukupuolta olevaan vanhempansa. Deleuze ja Guattari puolestaan painottavat Oidipuksen roolia psyykkisen tukahduttamisen rakenteeksi, jota kapitalismi käyttää hyväkseen (Goodchild 1996, 126). He ottavat Oidipuksen psykoanalyysistä ja siirtävät sen yhteiskuntateorian kentälle. Tätä kautta he väittävät kapitalististen yhteiskuntien operoivan Oidipuksen kautta, joka muotoutuu ydinperheen kautta.

Oidipus-kompleksi esittää halun tavalla, jossa halu olisi alkutekijöissään suunnattu kohti äitiä ja jolloin kielto tuottaa persoonan (Colebrook 2002, 104). Freudin mukaan Oidipus-kompleksi onkin mekanismi, joka toimii kaikkialla yhteiskunnassa. Perinteinen psykoanalyysi selittää opettajan olevan isä, everstin olevan isä ja jopa äidinkin olevan isä. Näin psykoanalyysi tekee halusta kokonaisuudessaan perheen määrittämää (Deleuze & Guattari 2007, 76). Tässä yhteydessä perhe merkitsee porvarillista ydinperhettä eli isää, äitiä ja lapsia. Ydinongelma Freudin halukäsityksessä on, että se tukahdutetaan, jotta voimme olla osallisia yhteiskunnassa. Tässä mielessä Freudin halukäsitys on luonteeltaan negatiivinen. Psykoanalyysi kuvailee halua muun muassa persoonan sekä inestien käsitteillä, jolloin se tukahduttaa halua lokeroimalla sen ihmisen keksimien käsitteiden avulla tiettyihin kategorioihin (Colebrook 2002, 105).

Kun halu selitetään ydinperheen kautta, se etäännyy libidon viettienergiasta, joka on luonteeltaan Deleuzen halukäsityksen kaltaista. Guattari samastaa eräässä haastattelussa libidon tuottavaan haluun. Tämä antaa ymmärtää Freudin libidon olevan luonteeltaan samankaltaista kuin Deleuzen ja Guattarin käsitys virtaavasta halusta. Guattarin mukaan Freud kuitenkin hukkaa libidon aina uudestaan perherepresentaatioon eli Oidipukseen (Deleuze 2005, 19) Kun opimme, että opettaja on isä, eversti on isä, pomo on isä ja äitikin on isä, kaikki yhteiskunnallisen tuotannon ja vastatuotannon toimijat palautetaan perhettä uusintaviin hahmoihin (Deleuze & Guattari 2007, 79). Tämä johtaa siihen, ettei hämmentynyt libido pääse eroon Oidipuksesta vaan sisäistää sen.

Ymmärtääkseni tästä johtuen psykoanalyysi ottaa ydinperheen subjektikäsitteiden perustaksi sisältämättä kritiikkiä sen luonnollisuuteen tai alkuperään. Deleuze ja Guattari käyttävät Nietzscheä selittääkseen Oidipuksen genealogiaa, jonka mukaan tuotanto ja seksuaalinen halu ovat vain yhteiskunnassa ihmisten välillä vallitsevien valtasuhteiden seurausta (Parr 2010, 195). Tämä muotoilu tuo ilmi aiemmin käsitelleeni Nietzscheä vaikuttaneen Deleuzen ajattelussa. Vastoin psykoanalyysin omaksumaa persoonallista ja oidipaalista halun käsitettä, Deleuze ja Guattari pyrkivät näyttämään halulla olevan poliittinen historia, joka kiteytyy kapitalismissa ja yksilössä (Colebrook 2002, 105). Halun poliittinen historia alkaa esipersonallisesta halusta, virtaavasta elämän voimasta ennen minkäänlaisia identiteettejä tai sosiaalisia muodostelmia.

8. Lopuksi

8.1 Deleuzen halukäsityksen seuraukset

Olen pyrkinyt esittelemään Deleuzen halukäsityksen ytimekkäästi tuoden sen ilmi ensin Nietzscheä, Spinozan ja Bergsonin kautta, jonka jälkeen olen vertaillut sitä Freudin halukäsitykseen. Deleuzen halukäsitys on luonteeltaan Nietzscheä vallantahdon tai Spinozan *conatus* kaltaista energiaa, ja Deleuze vaikuttaisikin käyttävän halun käsitettä myös tämän kaltaisissa merkityksissä. Deleuzen halukäsitettä ei voida kuitenkaan selittää tyhjentävästi näiden ajattelijoiden pohjalta. Deleuzen halu ei myöskään ole palautettavissa biologiseksi impulssiksi tai viettienergiaksi. Halu on immanenssin taso tai olemassaolon immanenssi taso. Tämän lisäksi halulla vaikuttaisi olevan Deleuzen ajattelussa myös toinenkin rooli. Halu ei ole pelkästään tuottava ja kaikkialla virtaava voima vaan myös voima, joka luo yhteyksiä ja lisää ruumiin voimia niiden yhteyksissä (Parr 2010, 66). Toisin sanottuna elämä on halua. Deleuzen 1970-luvun tuotannossa Guattarin kanssa halu liitetään koneellisiin sommitelmiin, jossa eri sommitelmat muovaavat halua ja sen muotoja. Riippumatta halun ottamisesta eri muodosta, se virtaa aina etsien sommitelmia, jotka antavat sen jatkaa virtaamista tukahduttamisesta huolimatta.

Yksinkertaisesti Deleuzen halukäsityksestä seuraa se, ettei ihmisellä ole pysyviä halun kohteita. Immanenssin tason mukaisesti Deleuze pyrkii tavoittamaan todellisuuden tason, jossa kaikki virtaa. *Anti-Oidipuksen* tyyliä käyttäen hiusvirta, kuolavirta, sperma-, paska- tai kusivirta. Eri osaobjektit tuottavat näitä virtauksia, joita toiset osaobjektit puolestaan katkovat. Halu ei koskaan lakkaa kytkevästä toisiinsa näitä jatkuvia virtauksia ja osaobjekteja (Deleuze & Guattari 2007, 19). Oidipalisaatio vähentää halun anarkistista tuottavuutta halun perhemuotoihin. Ydinperhe on vain yksi sommitelma lukuisten mahdollisten sommitelmien joukosta, ja esimerkiksi seksuaalisuus toteutuu Deleuzen mukaan aivan yhtä hyvin missä tahansa muussakin sommitelmassa. Yhtä lailla subjekti on osa immanenttien voimien jatkuvaa muutosta, jolloin se on potentiaalisesti jatkuvasti muutoksenalainen. Deleuzen halukäsitystä voi tätä kautta luonnehtia myös siten, että halulta puuttuu muuttumaton subjekti (Colebrook 2010, 118). Muuttumatonta subjektiä ei ole olemassa ilman tukahduttamista. *Anti-Oidipus* onkin osittain suunnattu kritiikiksi koskien muun muassa vallitsevaa kapitalistista talousjärjestelmää ja tukahduttavaa halua, joka toimii jokaisella tasolla (Goodchild 1996, 111). Kapitalismi ja halu ovatkin tiukasti yhteen kietoutuneita. Pääoma käyttää oidipalisoitua representaatiota ohjatakseen ajattelua ja halua sen lisäämisen vuoksi. Tämän näkemyksen taustalla on ajatus siitä, että ajatuksia ja haluja voidaan ohjailta kaikkiin eri suuntiin. Tämä tekee Deleuzen halun luonteesta jopa vaarallisen, sillä tietynlaisissa konemaisissa sommitelmissa halu voi ottaa muotoja, jotka voivat johtaa esimerkiksi ihmisoikeuksia polkevien poliittisten liikkeiden nousuun.

Kuten mitkä tahansa muutkin sosiaaliskoneelliset sommitelmat, myös kapitalismi on järjestelmä, jossa erilaiset haluvirtaukset kytkeytyvät yhteen tietyn tavoin. Tämä tarkoittaa siis sitä, että subjektilla on tässä sommitelmassa erilaisia mahdollisuuksia toimia, kuin vaikkapa agraarisessa yhteiskunnassa. Vastaavasti kapitalismi rajaa erilaisia toimintamahdollisuuksia. Deleuze ja Guattari väittävät esimerkiksi ydinperheen eli oidipaalisena kolmion olevan kapitalismin tuotosta, sillä se tätä kautta pyrkii ylläpitämään ja ylittämään omat rajansa (Parr 2010, 195). Näin ollen ihmisen kenties luonnollisena pidettyjä tarpeita tai puutteita ei voida Deleuzen ajattelun pohjalta pitää itsestäänselvyytenä tai hyväksyttävänä. On hyvä muistaa Deleuzen koko filosofian ytimessä olevan ajatuksen, jonka mukaan elämä on itsessään jatkuvaa luomista ja muutosta (Colebrook 2002, 51). Sen takia erilaisten sosiaaliskoneellisten muodostelmien, kuten kapitalismin pyrkimys sitoa ihmisten muuttuvat halunkohteet tiettyihin pysyviin objekteihin on virheellistä.

Kuinka tätä kaikkialla vaikuttavaa tukahduttavaa halua vastaan voi sitten kamppailla? Mikäli kapitalismi pyrkii kytkemään halun kohteet keskeisesti ydinperheeseen, se mahdollistaa tietynlaisten subjektien toimintamahdollisuuksia paremmin kuin toisten. Esimerkiksi seksuaalivähemmistöä edustavan ihmisen toimintamahdollisuudet ovat kapeammat kuin enemmistöön kuuluvan heteron, joka identifioi itsensä joko mieheksi tai naiseksi. Deleuzen ja Guattarin mukaan käytännöllinen ja arkipäiväinen keino kamppailla oidipaalista halua vastaan on kytkeä halu johonkin muuhun kuin mihin vallitseva normi suuntaa halun (Jakonen 2015, 231). Halun muuttaessa muotoaan riippuen eri koneistuksista joihin se kytkeytyy, halun kytkeminen saattaa lumivyöryn tavoin aiheuttaa uusia liikkeitä ja muutoksia, jotka näkyvät käytännön elämässä. Esimerkiksi tiettyjen tahojen tietoinen halun suuntaaminen pois kulutuskeskeisyydestä, jonka ytimessä ovat yksittäiset ydinperheet, on saanut aikaan jakamiseen keskittyneitä kulutusverkostoja. Markkinatalous hyötyy pienistä kulutusverkoista, keskeisesti ydinperheestä, joka esimerkiksi ostaa itselleen oman kesämökin tai veneen. Tämänkaltaisista halun sarjoista kieltäytyminen voi johtaa siihen, että kapitalismin sisällä syntyy uudenlaisia yhteisöllisiä kulutusverkostoja. Esimerkiksi päätös ostaa vene yhteiskäyttöön usean perheen kesken voi olla hyvinkin pitkälle ulottuva muutos halun sarjojen kytkeytymisessä. Vaikka vallitseva talousjärjestelmä ohjailee halun kohteita ja pyrkii kytkemään ne sitä hyödyttäviin objekteihin, Deleuzen ja Guattarin ajattelussa subjektilla on mahdollisuus toimia ja vaikuttaa erilaisiin sosiaalisiin sommitelmiin. Tässä mielessä Deleuzen filosofia on hyvin käytännöllistä ja arkipäiväistä. Tässä vaiheessa on varsin selvää, että Deleuzen halukäsityksen taustalla vaikuttaa olevan jonkinlainen eettinen elementti. Tarkastelen päätösluvussa vielä lyhyesti Deleuzen ajattelun taustalla vaikuttavaa etiikkaa.

8.2 Loppusanat

”Minulle haluun ei sisälly minkäänlaista puutetta; vielä vähemmän se on luonnonannettu” (Deleuze 2005, 55). Deleuzen positiivinen halukäsitys ilmenee systemaattisesti koko hänen tuotannossaan alkaen häneen keskeisesti vaikuttaneiden filosofien tulkinnoista. Halun käsite vaikuttaisi olevan läsnä lähes kaikessa Deleuzen filosofiassa, joten Deleuzen ajattelua voikin mielestäni oikeutetusti kutsua ”halun filosofiaksi”. Vaikkei halun määritelmälle löydykään yhtä tyhjentävää tai yksiselitteistä määritelmää, sen rooli on aina tietynlainen eri yhteyksissä.

Ontologiassa halu on tuottavaa virtausta, joka toimii immanenssin tason periaatteiden mukaan. Halukoneiden käsittelyssä halu on energiaa, joka luo kytköksiä ja toimii aktiivisesti. Deleuzen eettisessä ajattelussa halu kytkeytyy nautintoon siten, että ihmiset tekevät asioita nauttiakseen niistä, ei siksi että heiltä puuttuisi jotain (Jakonen 2015, 230). Halu on tapahtuma, joka on vastakkainen persoonalle, ja siihen sisältyy ennen kaikkea immanenssin kentän muodostuminen (Deleuze 2005, 56). Immanenssin taso on jatkuvasti läsnä Deleuzen ajattelussa, ja sen asettaminen transsendenssiä vastaan herättää joitakin kysymyksiä koskien halun luonnetta ja sen tapaa toimia käytännön elämässä.

Kun halulta puuttuu muuttumaton subjekti, se voi kytkeytyä periaatteessa mihin vain.

Haastatteluja teoksessa Guattari spekuloi täysin mahdolliseksi vallankumouksellisen koneen nousun, joka kykenee ottamaan hallintaansa halun ja haluilmiöt (Deleuze 2005, 21). Vastaavasti halu voi pysyä alistamisen ja väkivallan voimien manipuloimana. Esimerkiksi fasismin nousun voi selittää vallankumouksellisen koneen nousuna, joka kykeni ottamaan halun hallintaansa. Käytännössä tämä tulkinta tarkoittaa, että normaalit ”tolkun ihmiset” halusivat fasismia. Deleuzen ajattelun dynaaminen ydin sekä immanenssin ontologia johtavatkin käytännössä joihinkin ongelmiin, joita kriitikot saattaisivat kutsua jopa moraaliseksi nihilismiksi. Mikäli halu on kaoottista virtausta ja toimii immanenssin tason periaatteiden mukaan, käytännössä ei voida muotoilla pysyviä eettisiä normeja tai dogmeja, joihin halu tulisi kohdistaa. Kaikki oleminen on Deleuzen mukaan immanenttia. Tästä johtuen transsendentaalinen on lähtökohtaisesti virheellistä. Toisin sanoen ei ole itsenäisiä identiteettejä maailman ulkopuolella (jumalia, arvoja, subjekteja jne.) jotka muodostaisivat sen. Immanenssin tason ontologia asettuu transsendentaalista ajattelua vastaan, koska sen mukaan ei voida muotoilla pysyviä käsitteitä tai subjekteja. Tällöin ongelmaksi nousee kysymys, kuinka näitä lukuisia haluilmiöitä voidaan mielekkäästi vertailla keskenään? Transsendentaalisesta kieltäytyminen vaikuttaisi myös johtavan siihen, ettei vakituisiin ja muuttumattomiin eettisiin normeihin voida sitoutua, sillä ideat eivät tule ulkopuolelta hallitsemaan ja tukahduttamaan elämää vaan ne ovat osa sitä.

On kuitenkin syytä mainita sekä Deleuzen että Guattarin toimineen filosofian lisäksi ahkerasti myös poliittisen aktivismin parissa. On selvää, että Deleuze ja Guattari uskoivat tiettyjen poliittisten instituutioiden olevan suositeltavimpia kuin toisten (Jun & Smith 2011, 90). Vaikka halu voi periaatteessa kohdistua mihin tahansa, Deleuzella vaikuttaisi olevan jonkinlainen käsitys siitä,

mihin halu olisi hyvä kohdistaa. Ajatus tukahduttavista voimista, jotka alistavat halun valtaansa, tuo normatiivisuuden käsitteen mukaan Deleuzen filosofiaan. Kuten mainitsin aiemmin, erilliset voimat (aktiiviset ja reaktiiviset) tuovat itsensä ilmi tietyissä sommitelmissa. Jokaisissa sommitelmissa on itsessään aktiivisia voimia kuten halua sekä erilaisia reaktiivisia voimia kuten fasistisia sirpaleita, jotka pyrkivät kukistamaan halun. Yhden tulkinnan mukaan Deleuzen poliittinen normatiivisuus tulee ilmi näiden erilaisten sommitelmien tarkastelun kautta. Poliittinen normatiivisuus ei voi arvostella vain sommitelmien toimintaa. Sen täytyy kyetä arvostelemaan normeja, jotka synnyttävät nämä sommitelmat. Tämänkaltainen elementti Deleuzen eettisessä ajattelussa ehkäisee piilevää "mikrofasismia" kasvamaan täydeksi totalitarismiksi (Jun & Smith 2011, 99). Tämä antaa ymmärtää, että Deleuzen ajattelussa piilee eettinen elementti, jonka yksi ehto on itsereflektiivisyys, toiminnan itsensä tarkastelu. Lisäksi Deleuze näyttäisi omaksuvan Nietzscheä sekä Spinozan tavoin elämän rakastamisen sekä myöntämisen tärkeyden. Elämän rakastaminen ja arvostaminen ovatkin arvoja, jotka näyttäisivät vaikuttavan Deleuzen ajattelun taustalla.

Deleuzen eettinen ajattelu ja sen ongelmat ovat kokonaan oma keskustelunsa, enkä kykene tarkastelemaan sitä tämän enempää kandidaatin tutkielmani pituuden puitteissa. Deleuzen halukäsitys kietoutuu loppupeleissä kiinnostavasti eettisiin kysymyksiin, joten tästä aiheesta ja sen ongelmista olisi kiinnostavaa jatkaa gradussa. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että Deleuze sitoutuu joihinkin normeihin ajattelussaan vaikkei näitä normeja olekaan tuotu eksplisiittisesti ilmi. Vaikka Deleuzen osoittaa arvojen olevan luonteeltaan tilapäisiä, haparoivia sekä kontingenteja se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö näitä arvoja tulisi tavoitella. Mielestäni Deleuzen ajattelu sekä moni muu postmoderni ajattelu osoittaa kiehtovasti moneuksien roolin arkipäiväisessä toiminnassa. Vaikkei Deleuzen filosofia tarjoaisikaan viime kädessä selkeitä normatiivisia malleja siihen, kuinka halu tulisi kohdistaa eettisesti toisia vaihtoehtoja parempiin kohteisiin, sen kautta voimme ajatella lukuisten vaihtoehtojen merkityksen esimerkiksi poliittisissa päätöksissä. Rihmaston ontologian avulla Deleuzen ja Guattarin pyrkimys onkin pyrkiä olemaan alistamatta olemista jonkin ykseyden alle. Vaikka jokin ykseys tai Yksi tarjoaisikin tietyn viitekehyksen eettiselle toiminnalle, nykyisessä monikulttuurisessa maailmassa ei voida tyhjentävästi tarjota yhtä toiminta- tai ajattelumallia, joka sopisi jokaiseen rinnakkain elävään kulttuuriin.

9. Lähdeluettelo

Billig, M. (1999). *Freudian repression: Conversation creating the unconscious*. Cambridge, U.K.; New York: Cambridge University Press.

Colebrook, C. (2002). *Understanding Deleuze*. Crows Nest: Allen & Unwin.

Deleuze, G. & Guattari, F. (1991). *Qu'est-ce que la philosophie?* Paris: Éditions de Minuit.

Deleuze, G., Guattari, F. (1993). *Mitä filosofia on?* (suom. L. Lehto). [Helsinki]: Gaudeamus.

Deleuze, G. (2005). *Haastatteluja: Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin haastatteluja ja kirjoituksia* (suom. A. Helle). Helsinki: Tutkijaliitto.

Deleuze, G. (2005). *Nietzsche ja filosofia* (suom. T. Kilpeläinen). Helsinki: Summa.

Deleuze, G., Guattari, F. (2007). *Anti-Oidipus: Kapitalismi ja skitsofrenia* (suom. T. Kilpeläinen). Helsinki: Tutkijaliitto.

Deleuze, G. (2012). *Spinoza: Käytännöllinen filosofia* (suom. E. Viren). Helsinki: Tutkijaliitto.

Freud, S. (1971). *Seksuaaliteoria* (suom. E. Puranen). Jyväskylä: Gummerus.

Goodchild, P. (1996). *Deleuze and Guattari: An introduction to the politics of desire*. London: SAGE.

Jun, N. & Smith, D. W. (. W. (2011). *Deleuze and ethics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

May, Todd 2015. About Gilles Deleuze. Video. DISPUK Uddannelsescenter, Youtube-videopalvelu, julkaistu 15.6.2015, <https://www.youtube.com/watch?v=vWwgrijjIMXA>, viitattu 13.11.2018).

Miettinen, T., Pulkkinen, S. & Taipale, J. (2010). *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Nadler, Steven (2016). Baruch Spinoza (Stanford Encyclopedia of Philosophy) 6.7.2016. Luettu 17.12.2018. Haettu osoitteesta <https://plato.stanford.edu/entries/spinoza/>

Parr, A. (2008). *Deleuze and memorial culture: Desire, singular memory and the politics of trauma*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Parr, A. (2010). *The Deleuze dictionary* (Rev. ed.). Edinburgh: Edinburgh University Press.

Pyykkönen, M. Kauppinen, I. Jakonen, M. Konttinen E. Lukkari, H. & Ruonakoski E. (2015). *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.